

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Асанова Фатма Бекірівна

УДК 378 : [371.134:80](043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ДО
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Коношевський Леонід Леонідович,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті, м. Вінниця.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Васянович Григорій Петрович,
директор Науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Львів;

кандидат педагогічних наук, доцент
Солодка Анжеліка Костянтинівна,
доцент кафедри іноземних мов Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв.

Захист відбудеться 23 грудня 2014 р. об 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус №2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розісланий 21 листопада 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коломієць А. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Особливістю соціального, психологічного та культурного середовища України нині є поліетнічний і полікультурний характер суспільства, що зумовлено наявністю багатьох культур, національних мов, різних релігій, звичаїв, укладів і традицій. Здатність людини до активної та ефективної життєдіяльності в полікультурному середовищі формується завдяки полікультурній освіті. Останніми роками кардинально змінилися політична та соціально-економічна ситуація в Україні, відбувається трансформація національної свідомості українців, що зумовило необхідність нових підходів до проблем полікультурної освіти та полікультурного виховання.

Підготовка молоді до життя в полікультурному соціумі оголошена пріоритетним завданням у документах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, багатьох представницьких міжнародних форумів, присвячених актуальним проблемам освіти. Стратегії розвитку освіти в XXI столітті передбачають навчання людей жити разом, усвідомлюючи національні корені і поважаючи інші культури. Значну роль у підготовці молоді до життя в полікультурному середовищі відіграють учителі філологічних дисциплін.

Полікультурне суспільство потребує такого вчителя-філолога, який реагує на соціальні зміни, здатний до творчого зростання та професійного самовдосконалення, до сприйняття та створення інновацій і, тим самим, до відновлення й удосконалення своїх знань, умінь і навичок, збагачення педагогічної теорії і практики. Сучасний педагог – це професіонал, духовний наставник, майстер-творець, активний учасник державотворчих процесів. Таким він може бути тільки в такій школі, що дозволяє співпрацювати з учнями, творити разом із ними, передавати їм культурно-національні надбання та кращі досягнення світової культури, формувати в них моральну зрілість і громадянську свідомість, виховувати любов до рідної землі, свого народу, поважати інші народи, які проживають поруч.

У контексті проблем освіти в полікультурному середовищі одним з актуальних питань визнається підготовка педагогів, які здатні здійснювати професійно-педагогічну діяльність у навчальних закладах з поліетнічним складом учнів. Науковці приділяють увагу визначенню змісту й шляхів формування культури міжетнічних стосунків студентської молоді (А. Абсалямова, Я. Довгополова), міжнаціонального спілкування (Н. Асипова), формування в педагогів етнокультурної (О. Гуренко) та полікультурної (Л. Данилова) компетентностей, готовності вчителів до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища (Л. Гончаренко, В. Кузьменко). В Україні значна кількість дисертацій присвячена проблемам полікультурного виховання учнів (В. Бойченко, Є. Бубнов, Л. Волик, Л. Перетяга та ін.), проте в більшості досліджень акцентується увага на вихованні учнів початкових класів.

Проблема підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до педагогічної діяльності відображена в працях Н. Бородіної, І. Кузнецової, О. Куцевол, С. Мурзіної, С. Перової, Г. Пятакової, О. Семенов та ін. Проблема

готовності вчителя до професійної діяльності в школах поліетнічного регіону розкрита в дисертації Н. Писаренко на прикладі Казахстану. Професійна полікультурна підготовка сучасного вчителя-філолога в Україні проаналізована в працях Р. Антонюк, І. Соколової та ін. У той самий час роль і функції вчителів філологічних дисциплін у полікультурному вихованні учнів залишаються малодослідженими.

Саме вчитель філологічних дисциплін, на нашу думку, має найкращі можливості за допомогою мовного та літературного матеріалу сприяти позитивній етнічній ідентифікації учнів; формувати уявлення про різноманіття культур і їх взаємозв'язки; сприяти усвідомленню учнями важливості культурного різноманіття для самореалізації особистості; виховувати позитивне ставлення до культурних розходжень, повагу й інтерес до культурних надбань інших народів; розвивати вміння і навички взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння. Професійна підготовка вчителя філологічних дисциплін до роботи в умовах полікультурного середовища поки що не знайшла належного висвітлення в українській педагогіці.

Отже, актуальність дослідження зумовлена виявленими суперечностями між:

- потребами суспільства в учителях, здатних і готових до роботи в поліетнічних регіонах, і недостатнім рівнем готовності педагогів до здійснення цієї діяльності;
- затребуваністю професійної освіти у формуванні готовності вчителів-філологів до роботи в класах з поліетнічним складом і недостатньою розробленістю теоретико-методологічних і методичних основ цього процесу;
- необхідністю підготовки вчителів філологічних дисциплін до полікультурного виховання учнів і відсутністю належної уваги до цієї проблеми в навчальних програмах.

Недостатня теоретична та методична розробленість проблеми, її актуальність і соціально-педагогічна значущість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана з урахуванням основних положень Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської Хартії регіональних мов, згідно з Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепцією національного виховання, відповідно до наукової програми “Концептуальні засади координації і трансформації змісту філософських та соціально-гуманітарних дисциплін в педагогічних вузах України” (Координаційний план Міністерства освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України № 37 від 13.02.1997 р.). Дослідження здійснювалось згідно з планами наукових досліджень кафедри педагогіки „Зміст педагогічної підготовки вчителів в умовах формування загальноєвропейського простору вищої освіти” (державний реєстраційний номер 0105U0000942) і кафедри іноземних мов „Формування готовності до професійного спілкування іноземними мовами майбутніх педагогів” (протокол № 5 від 09.12.2010 р.) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та в межах науково-дослідної роботи

кафедри української філології Кримського інженерно-педагогічного університету «Антропоцентрическая парадигма языково-литературного пространства и ее роль в методике преподавания филологических дисциплин» (протокол №4 від 24.10.13 р.).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №6 від 28.12.2011 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №5 від 29.05.2012 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в полікультурному середовищі.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка вчителя-філолога у педагогічному вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в полікультурному середовищі.

Гіпотеза дослідження: ефективність підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в полікультурному середовищі підвищується за таких організаційно-педагогічних умов:

- застосування гуманістично спрямованих педагогічних технологій у межах мультикультурного підходу до вивчення філологічних дисциплін;
- інтеграція філологічних, педагогічних і соціокультурологічних знань у професійній підготовці майбутніх учителів філологічних дисциплін;
- використання виховного потенціалу філологічних дисциплін у позааудиторній діяльності студентів.

Відповідно до мети й гіпотези дослідження поставлені такі **завдання**:

1. Визначити сутність та структуру готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в полікультурному середовищі.

2. Розробити критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до роботи в умовах полікультурного освітнього середовища.

3. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови та модель професійної підготовки, що забезпечують ефективність формування готовності майбутніх учителів-філологів до роботи в полікультурному середовищі.

4. Розробити методику формування в майбутніх учителів-філологів полікультурної компетентності як основи готовності до роботи в полікультурному освітньому середовищі.

Методологічною основою дослідження є: теорія наукового пізнання; фундаментальні філософські положення про взаємозв'язок і зумовленість усіх елементів людської культури, про соціальну й творчу сутність особистості; принципи єдності теорії та практики; філософсько-педагогічні та культурологічні аспекти освіти; філософські положення про взаємозв'язок між навчанням та вихованням; системний підхід до людини як динамічної діючої особистості, яка постійно розвивається, набуває нових властивостей; соціокультурні ідеї діалогу

культур; положення діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів до підготовки вчителів.

У процесі дослідження були застосовані такі *методологічні підходи*:

- культурологічний, що розглядає педагогіку й освіту як сфери культури (В. Біблер, Б. Бім-Бад, Л. Божович, Г. Васянович, Г. Дмитрієв, І. Зязюн та ін.);
- компетентнісний, що розглядає проблеми готовності до професійної діяльності (І. Зимняя, О. Овчарук, А. Хуторський та ін.);
- системний, що передбачає єдність, взаємозв'язок та інтеграцію культурологічних, соціологічних, філософських, психологічних, педагогічних і предметних знань у підготовці вчителів (Є. Барбіна, О. Безкоровайна, Ю. Варфоломеева, С. Кобернік та ін.);
- діяльнісний, що визначає розвиток особистості лише в діяльності та взаємодії з іншими (О. Леонтьєв, А. Телегіна, О. Федун та ін.);
- особистісно-орієнтований, що визнає особистість учня чи студента основною цінністю і суб'єктом навчально-виховного процесу (О. Дубасенюк, Л. Орел, Р. Сойчук, В. Слободчиков та ін.).

Теоретичну основу дослідження складають: соціально-філософські, психологічні та педагогічні дослідження з проблем толерантності (О. Асмолов, Т. Білоус, А. Бодальов, О. Грива, Я. Довгополова, І. Єпишева, Е. Койкова, В. Кремінін, Л. Міллер, В. Семиченко та ін.); дослідження міжкультурної комунікації та діалогу культур (М. Бахтін, В. Біблер, М. Євтух, К. Ясперс та ін.); концепції представників гуманістичного напрямку в педагогіці (Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, Т. Буяльська та ін.); основні положення етнопедагогіки (О. Сухомлинська) та етнопсихології (Т. Стефаненко); теорія полікультурної освіти (Р. Агадуллін, І. Васютенкова, Л. Голік, Л. Гончаренко, О. Гукаленко, Е. Заредінова, В. Кузьменко, Л. Черидниченко) та полікультурного виховання (В. Бойченко, Є. Бубнов, Л. Волик, Г. Дмитрієв, А. Джуринський, В. Долженко, Т. Менська); основні положення теорії професійної освіти (С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Шестопалюк та ін.); дослідження проблем професійної підготовки вчителів-філологів (Р. Антонюк, Н. Зарічанська, Ю. Картава, О. Куцевол, С. Мурзіна, Л. Нагорна, М. Пентилюк, С. Перова, О. Семенов, І. Соколова, Л. Цибульська та ін.).

Методи дослідження: Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези були використані такі методи: *теоретичні* – вивчення й аналіз філософської, психологічної, педагогічної, культурологічної, соціологічної літератури з метою визначення сутності полікультурного суспільства; *емпіричні* – методи анкетування, тестування, педагогічного спостереження, опитування, статистичної обробки одержаних даних для аналізу стану вищезазначеної проблеми; добору методик оцінювання педагогічних умов діяльності навчального закладу; педагогічний експеримент з перевірки ефективності реалізації педагогічних умов діяльності у полікультурному середовищі.

Експериментальна база дослідження – Кримський інженерно-педагогічний університет, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Українська інженерно-педагогічна академія. Всього до експерименту було залучено 398 студентів, з яких 197 в контрольних групах і 201 в експериментальних групах.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до роботи в полікультурному середовищі (застосування гуманістично спрямованих педагогічних технологій у межах мультикультурного підходу до вивчення філологічних дисциплін; інтеграція філологічних, педагогічних і соціокультурологічних знань у професійній підготовці майбутніх учителів філологічних дисциплін; використання виховного потенціалу філологічних дисциплін у позааудиторній діяльності студентів);

- *удосконалено* діагностичний інструментарій для визначення готовності майбутніх учителів-філологів до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища на основі розроблених критеріїв і показників; *уточнено* дефініції “полікультурне освітнє середовище”, “полікультурна компетентність учителя-філолога”, „готовність до роботи в полікультурному середовищі”;

- *набули подальшого розвитку* зміст, форми й методи професійної підготовки майбутніх учителів-філологів до полікультурного виховання учнів у класах з поліетнічним складом.

Практичне значення дисертаційного дослідження визначається впровадженням дидактичного забезпечення та методичного супроводу до філологічних, педагогічних і соціокультурологічних дисциплін; сценаріїв виховних заходів полікультурного спрямування; посібника «Полікультурна компетентність учителя філологічних дисциплін», матеріали яких спрямовані на формування готовності вчителів-філологів до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчального процесу в системі професійної та післядипломної підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін.

Основні результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Кримського інженерно-педагогічного університету (довідка №012-08/721 від 22.09.2014 р.), Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (довідка №82-05.01/3279 від 26.09.2014 р.), Української інженерно-педагогічної академії (довідка №106-02-136, від 23.09.2014 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалась на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2008, 2014), «Социально-политические и культурные проблемы современности» (Симферополь, 2010), «Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців» (Львів, 2011), «Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Теорія і практика» (Артемівськ, 2012); „Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес” (Харків, 2014); *Першому міжнародному віртуальному форумі з русистики, культури й педагогіки в Японії* «Социокультурные и филологические аспекты в образовательном и научном контексте» (Кіото (Японія), 2014); *Всеукраїнських наукових конференціях*: «Леся Українка і контексти» (Сімферополь, 2011); «Тарас Шевченко і сьогодні» (Сімферополь, 2012); *науково-практичних конференціях аспірантів і студентів*: «Українська мова і національні

меншини» (Миколаїв, 2008), «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2012).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 17 публікаціях автора (14 одноосібно): з них: 6 статей у провідних наукових фахових виданнях України, 2 у закордонних виданнях, 2 статті у збірниках наукових праць і 6 тез у матеріалах конференцій; 1 науково-методичний посібник.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 253 назви, із них 45 іноземною мовою, 4 додатків на 11 сторінках. У роботі розміщено 4 рисунки на 2 сторінках, 4 таблиць на 4 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 176 сторінках тексту, загальний обсяг – 212 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі – **«Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в полікультурному середовищі»** розкрито сутність полікультурного середовища та його особливості в Україні, визначено функції педагога-словесника на нинішньому етапі розвитку суспільства й структуру полікультурної компетентності вчителя-філолога як основи його готовності до професійної діяльності в полікультурному середовищі.

Україна, як і багато інших країн світу, є поліетнічною державою, на території якої проживають представники понад 130 національностей, що визначає розвиток на її території полікультурного середовища. У науковій літературі полікультурне середовище визначене як конкретний соціальний простір, для якого характерне співіснування та взаємодія різноманітних і рівноцінних культур (Е. Бахіча, О. Гукаленко, Я. Довгополова, В. Долженко, Е. Заредінова та ін.), і який виступає вагомим чинником соціалізації. Проблема організації соціокультурного життя в полікультурному середовищі визнається науковцями однією з найактуальніших для сучасного людства, причому такою, що стосується існування різних цивілізацій, країн, етнічних і соціальних груп. Особливої уваги, на думку дослідників проблем полікультурності (М. Араджіоні, Л. Гончаренко, О. Грива, Я. Довгополова та ін.), потребують регіони, наприклад, Автономна Республіка Крим (АРК), де полікультурність є одним із провідних соціальних чинників, оскільки в Криму історично склалися умови полікультурності, зумовлені співіснуванням значної кількості національно-культурних груп.

У контексті нашого дослідження йдеться про полікультурне освітнє середовище, в якому цілеспрямовано забезпечується досягнення освітніх цілей учасниками навчального процесу різних національностей і культур. Полікультурне середовище за допомогою освіти формує багатокультурну особистість, сприяє становленню індивіда, готового до активної творчої діяльності в сучасному полікультурному та багатонаціональному суспільстві, який уміє жити в мирі й злагоді з представниками різних національностей, рас, вірувань.

Полікультурні середовища ВНЗ і загальноосвітніх шкіл визначаємо підсистемами полікультурного суспільства. У свою чергу, полікультурне середовище навчального закладу містить у собі такі підсистеми: соціально-психологічну, інформаційно-когнітивну, комунікативно-педагогічну. Соціально-психологічна формується як система взаємовідносин між суб'єктами навчального процесу. Інформаційно-когнітивна є системою гуманітарних знань (філософських, культурологічних, соціологічних, історичних, психологічних, мовних тощо). Комунікативно-педагогічна є сферою спілкування та спільної діяльності суб'єктів середовища, які здійснюють виховний вплив один на іншого, культурно розвиваючись і взаємозбагачуючись. Усі три підсистеми взаємодіють між собою, утворюючи складне полікультурне середовище, в якому виховується громадянин держави, громадянин світу. Очевидно, що значна роль у побудові такого середовища та забезпеченні його ефективного функціонування належить учителям філологічних дисциплін. Вони ще під час навчання у ВНЗ мають оволодіти необхідними компетентностями для організації навчально-виховного процесу в полікультурному середовищі, зокрема для здійснення полікультурного виховання з використанням можливостей навчальної дисципліни. Учитель філологічних дисциплін, на нашу думку, має потужні комунікативні можливості, що дозволяють досягати міжкультурного та інтерсуб'єктного розуміння, примирювати протистояння, спонукати до діалогічного стилю спілкування.

Перед системою професійної підготовки вчителів філологічних дисциплін нині постали нові завдання, шляхи розв'язання яких зумовлені підвищенням ролі особистості вчителя-філолога як фахівця і громадянина у поліпшенні соціального та культурного життя полікультурного суспільства. Методом експертного опитування та ранжування визначено, що для вчителя, який працює в полікультурному освітньому середовищі, основною складовою професійної компетентності має бути полікультурна компетентність, яку й визначаємо основою їхньої готовності до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища.

Доцільність виокремлення в структурі професійної компетентності вчителя полікультурної компетентності пояснюємо потребою, по-перше, точнішого визначення та змістового трактування необхідних для успішної педагогічної діяльності в полікультурному середовищі особистісних якостей, професійних знань і вмінь учителя, а по-друге, розроблення програми вдосконалення системи професійної полікультурної підготовки вчителів в контексті сучасних соціокультурних реалій. Домінуючою метою підготовки вчителя-словесника визначаємо формування його готовності до розвитку мовної ідентичності учнів та їхнього вміння жити в полікультурному суспільстві.

Отже, *готовність учителя філологічних дисциплін до професійної діяльності в полікультурному освітньому середовищі* – це інтеграційна якість особистості вчителя, що включає систему полікультурних знань, вмінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, особистісних якостей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для навчально-виховної діяльності в школах з поліетнічним складом. Визначити динаміку розвитку готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в полікультурному середовищі можна за

такими *критеріями*: ціннісно-мотиваційним, знаннєвим, особистісно-поведінковим, професійно-діяльнєвим.

У другому розділі «**Організаційно-педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища**» здійснено обґрунтування умов формування готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до роботи в полікультурному середовищі, запропоновано модель такої підготовки та описано її реалізацію в навчально-виховному процесі.

Формування готовності до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища відбувалося на основі толерантності, характеризувалося усвідомленням власної багатокультурної ідентичності, виражалося в здатності конструктивного розв'язання професійних завдань взаємодії з представниками інших культурних груп і здійснювалося за допомогою спеціально створених організаційно-педагогічних умов освітнього процесу педагогічного ВНЗ (див. модель на рис.1).

Виокремлення в структурі професійної компетентності вчителя філологічних дисциплін полікультурної складової дозволило визначити основні *принципи* професійної підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до навчально-виховної роботи в полікультурному середовищі:

- гуманізації, тобто визнання людської особистості як основної цінності світової цивілізації, її прав на свободу, щастя, розвиток і прояв усіх здібностей незалежно від расової, етнічної та культурної приналежності;
- діалогу культур, що означає перехід до поліцентристської моделі освіти, котра передбачає віддзеркалення в змісті філологічних дисциплін культурного різноманіття світу, процесів взаємозв'язку, взаємозумовленості та взаємозбагачення культур; вивчення досягнень різних етнокультурних систем і їх внеску в розвиток світової цивілізації;
- культуровідповідності, що спрямований на здійснення громадянського виховання в єдності з глибоким і всестороннім вивченням історико-культурного розвитку всіх народів, які проживають в Україні;
- толерантності, тобто визнання рівноправності всіх народів, рівноцінності їх самобутніх культур, спрямованість на формування толерантних міжетнічних і міжкультурних відносин, умінь і навичок щодо виховання в школярів дружніх міжнаціональних відносин;
- етнопсихологізації, що спрямований на створення оптимальних умов у педагогічному процесі вищої школи для інтеграції їх представників в інші культури; формування вмінь і навичок аналізу психологічних особливостей представників різних народів;
- етнопедагогізації, що передбачає формування педагогічної культури майбутніх учителів філологічних дисциплін з опорою на національні традиції, обрядовість, звичаї народів України;
- полілінгвізму, що спрямовує процес навчання в педагогічному ВНЗ на оволодіння майбутніми вчителями мов народів, які проживають у певному регіоні України;
- системності, що забезпечує цілісність, послідовність, взаємозв'язок і взаємозумовленість усіх рівнів підготовки студентів до навчально-виховної діяльності в полікультурному педагогічному середовищі;

- духовності, що виявляється у формуванні в молодій людини духовних орієнтацій, потреб до освоєння й створення цінностей культури, дотримання загальнолюдських норм гуманістичної моралі;
- демократизму, що означає виховання покоління педагогів, здатного здійснювати демократизацію самої системи виховання, перехід від тоталітарної системи до системи, заснованої на взаємодії, на педагогіці співробітництва вчителя та учня;
- патріотизму, що передбачає формування національної свідомості як однієї з основних умов життєздатності молодого покоління, забезпечення цілісності України, освоєння і примноження національної культури в усіх її проявах;
- індивідуалізації, котра полягає в тому, що особистість в умовах демократичних реформ одержує свободу вияву своїх індивідуальних особливостей;
- варіативності, що включає різні варіанти технологій і змісту навчання та виховання.

З урахуванням обґрунтованих організаційно-педагогічних умов і принципів вважаємо, що здійснення полікультурної підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін на основі компетентнісного, культурологічного, системного, комунікативно-діяльнісного та особистісно-зорієнтованого підходів до навчання відповідає сучасним суспільним запитам, запропонованим Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти. Усе, що викладене вище, дозволило запропонувати модель підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в полікультурному середовищі (рис.1).

Реалізація положень гуманістичної методології здійснювалася за допомогою інноваційних технологій навчання, через систему підручників і методичних посібників, через особу викладача. Однією з основних гуманістично спрямованих технологій, що використовувались у дослідженні, є контекстна стратегія навчання мові, суть якої полягає в автентичності навчального матеріалу, тобто в повній відповідності навчального матеріалу всім реаліям народу, мова якого вивчається. Ще однією ефективною гуманістичною технологією є проектна методика, котра дає можливість студенту розкрити свої індивідуальні творчі можливості, розвинути й збагатити їх. Значну роль у гуманізації філологічної освіти відіграють рольові ігри та драматизація, котрі допомагають національній ідентифікації та полікультурному вихованню майбутніх учителів. Ці технології застосовувались під час проведення тематичних тижнів "Народи Криму", "Народні традиції кримських татар", "Українські національні свята" та ін., що дають можливість знайомити студентів з традиціями народів Криму, їхніми звичаями, працею і побутом, письменниками, предметами мистецтва.

Отже, гуманізація навчального середовища та мультикультурний підхід забезпечили спрямування освітнього процесу на формування духовного світу особистості майбутнього вчителя, ствердження духовних цінностей як пріоритетних у визначенні мети й змісту освіти, олюднення знань, формування цілісної гармонійної картини світу з повноцінним відображенням загальнолюдської культури, багатовимірного світу людини. Застосування педагогічних технологій гуманістичного спрямування та мультикультурного підходу до вивчення філологічних дисциплін були спрямовані на навчання й виховання інтелектуальної соціокультурної, комунікативної особистості, яка здатна поважати себе й інших,

любити рідну мову та культуру і толерантно ставитись до представників інших етносів.

Рис. 1 Модель підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища

Майбутні учителі філологічних дисциплін були орієнтовані на те, що кожний урок мови – це перехрестя культур, це практика міжкультурної комунікації, оскільки кожне іншомовне слово відображає інший світ і культуру. Тому викладання мови пов'язувалося нами з вивченням світу носіїв мови, позамовних фактів, що лежать в основі мовних культур. Викладання мови іншого етносу базувалося на зіставленні з рідною мовою і культурою. Завдяки засвоєнню знань про культуру, традиції та історію різних народів і рідного краю майбутні вчителі адаптувалися до адекватного усвідомлення полікультурного середовища, в якому їм

доведеться жити й працювати. Разом із студентами визначали, які саме особливості треба враховувати під час навчання мові іншого етносу, оскільки вони зазвичай утрудняють процес міжкультурного спілкування. Робились висновки, що в міжкультурному спілкуванні необхідно враховувати також особливості національного характеру, специфіку емоційного складу носіїв іншої мови та ін.

Вивчення світу носіїв мови, зіставлення зі світом студентів інших національностей було спрямоване на те, щоб допомогти зрозуміти особливості вживання мови, додаткові смислові навантаження, політичні, культурні, історичні та інші конотації одиниць мови та мовлення. Серед провідних тем для засвоєння майбутніми філологами було формування полікультурної компетентності в умовах багатонаціонального суспільства, вміння аналізувати дійсність з культурологічного погляду. Процес пробудження зацікавленості студентів-філологів у вивченні та застосуванні не лише української літературної мови, а й мов національних меншин, дітей яких майбутньому вчителю доведеться вчити, розглядали виключно як освітньо-культурну проблему, пов'язану з історією нашої країни, розвитком української та інших національних культур.

На заняттях із культурологічних і психологічних дисциплін обговорювали зі студентами проблеми міжетнічних стосунків, звертали увагу на те, що вчитель філологічних дисциплін має враховувати, що в системі соціалізації кожної здорової етнічної культури закладено механізм виховання в її представників не лише поваги до інших культур, а, насамперед, почуття переваги родових етнокультурних цінностей. Переконували майбутніх педагогів, що їм потрібно знати етнокультурні цінності жителів регіону, аналізувати та вчити учнів сприймати їх як компоненти полікультурного простору держави.

Підготовка студентів до виховної роботи в полікультурному середовищі здійснювалася шляхом розкриття виховного потенціалу філологічних дисциплін під час проведення позааудиторних заходів (тижні мови, дні письменників, конференції, поетичні вечори та ін.). У процесі позааудиторної діяльності в студентів культивується ціннісне ставлення до полікультурного виховання, висувуються вимоги, яким має відповідати комунікативна діяльність вчителя-словесника та його полікультурна компетентність. Майбутній учитель має чітко усвідомлювати й донести учням думку про те, що якість будь-якого суспільства залежить від здатності людей співіснувати один з іншим; від того, чи сприймають вони одне одного, чи поважають і підтримують, чи навчаються разом; чи об'єднують свої зусилля в ім'я загального добра. В умовах соціальної розмаїтості дуже важливо встановити культуру миру, що неможливо без дієвого виховання, заснованого на принципах толерантності. На прикладі різних політичних подій сучасності демонстрували майбутнім учителям, що знання особливостей співбесідника на етнічному рівні, навички міжкультурного спілкування необхідні й домінуючій етнічній спільності. Провідні національні групи потребують полікультурного виховання як способу становлення толерантності відносно іншої субкультури, непримиренності до дискримінації та расизму.

На заняттях з педагогіки студенти усвідомили, що полікультурне виховання учнів – це педагогічна демократична відповідь багатокультурних і поліетнічних суспільств, одна з пріоритетних педагогічних проблем, що стоять перед світовою

цивілізацією. Для майбутнього вчителя, якому доведеться працювати в полікультурному середовищі, дуже важливо знати національні традиції виховання дітей. Тому під час практичних занять з теорії виховання чільне місце відводилось на вивчення того, які сімейні цінності є в різних національних культурах, як вони зберігаються і наслідуються через виховання дітей. Під час занять студентам пропонуються для перегляду фрагменти фільмів про святкування народження дитини у кримськотатарській і вірменській сім'ях; про традиції виховання дитини у німецькій, єврейській, українській і російській сім'ях тощо.

Організація тематичних тижнів, інсценізація національних свят та інші позааудиторні заходи відкривали перед студентами виховні можливості філологічних дисциплін, сприяючи підготовці майбутніх учителів до полікультурного виховання учнів.

У третьому розділі **«Перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до роботи в полікультурному середовищі»** описано організацію та етапи експериментально-дослідної роботи, здійснено аналіз результатів дослідження.

До проведення експерименту були залучені викладачі філологічних дисциплін, педагогіки, психології, релігієзнавства, соціології, культурології. Методами експертного опитування та ранжування було з'ясовано, що найбільш значущими компетентностями для вчителя філологічних дисциплін, який працює в умовах полікультурного середовища, є полікультурна та соціокультурна (відповідні суми рангів 9,5 і 11,5). Наступні місця, на думку експертів, займають: комунікативна (21,5); іншомовна (23,5) та інформаційно-комунікаційна (24). На розвиток перших трьох компетентностей як самих важливих для професійної діяльності філолога в полікультурному освітньому середовищі і була спрямована експериментальна методика.

Показниками готовності майбутніх учителів-філологів до роботи в полікультурному середовищі було визначено такі характеристики, що піддаються числовим вимірюванням за допомогою самооцінювання, опитування та виконання спеціальних завдань. Визначені показники виступили основою з'ясування рівнів сформованості готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища: низького (1), середнього (2), достатнього (3), високого (4). Для визначення рівнів готовності до професійної діяльності кожний із показників оцінювався за 5-ти бальною шкалою, а потім визначалась сума балів для кожного студента.

Низький рівень сформованості готовності спостерігався в студентів, які мали елементарні знання про культуру й традиції народів Криму, не завжди адекватно сприймали традиції різних національностей. У процесі усвідомлення особливостей етнічної культури вони відчували певні труднощі. Студенти не ототожнювали себе зі своєю етнічною спільнотою, не виявляли поважного ставлення до культури й традицій інших студентів, не проявляли готовності надати допомогу студентам інших національностей, не вміли поводитися в різних етноконтактних ситуаціях, зовсім не висловлювали емоційного ставлення до традицій різних національностей, були соціально пасивними. Їм не були властиві когнітивно-культурологічний та емоційно-ціннісний аспекти поведінки.

До середнього рівня ми віднесли студентів, які усвідомлювали особливості етнічної культури; ототожнювали себе зі своєю етнічною спільнотою; були обізнані щодо культури й традицій народів Криму, адекватно сприймали національні традиції різних народів кримського регіону. Проте, студентам важко було виявляти толерантне ставлення до інших, готовність надати допомогу. Для них характерний низький рівень контактності, комунікативності й творчої самореалізації.

Студенти з достатнім рівнем сформованості готовності чітко усвідомлювали особливості етнічної культури; ототожнювали себе зі своєю етнічною спільнотою та соціокультурним простором України. В них був достатній запас знань про культуру й традиції народів Криму. Вони виявляли емпатію, поважне ставлення до культури й традицій інших народів, адекватно сприймали та виказували емоційне ставлення до національних традицій різних народів. Студенти намагалися будувати стосунки та дії в різних етноконтактних ситуаціях. Водночас вони не демонстрували толерантного ставлення до інших, готовності надати практичну допомогу однокурснику іншої національності. Їхні взаємовідносини з однолітками іноді носили конфліктний характер, не завжди відповідали нормам толерантної поведінки.

Для високого рівня характерне усвідомлення студентами особливостей етнічної культури; тотожність зі своєю етнічною спільнотою та соціокультурним простором держави; наявність знань про культуру й традиції народів Криму. Студенти, яких віднесено до високого рівня, виявляли емпатію, толерантне ставлення до інших, рівноправність між однолітками, були готовими надати практичну допомогу іншим, ставилися поважно до культури й традицій представників інших національностей, адекватно сприймали традиції різних національностей та виявляли емоційне ставлення до них. Їхня поведінка характеризувалася вмінням будувати відносини в різних етноконтактних ситуаціях.

Аналіз результатів констатувального обстеження засвідчує, що для більшості респондентів властиві низький і середній рівні готовності до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища, що дозволяє зробити висновок про їх недостатню підготовку до роботи в класах з поліетнічним складом. Доказом ефективності експериментальної організації навчального процесу є результати діагностики студентів за низкою тестів. У результаті після проведення експерименту був одержаний розподіл студентів контрольних (КГ) і експериментальних (ЕГ) груп за рівнями готовності до професійної діяльності в полікультурному середовищі (рис.2).

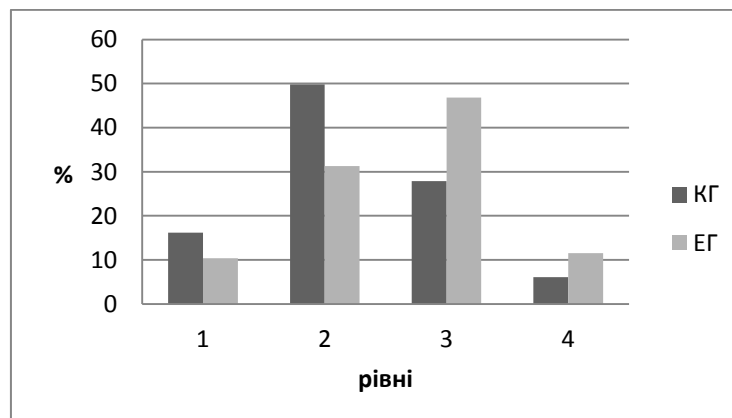

Рис. 2. Розподіл студентів КГ і ЕГ за рівнями готовності до професійної діяльності в полікультурному середовищі (до і після експерименту)

Було з'ясовано, що застосування гуманістично спрямованих педагогічних технологій і мультикультурного підходу до вивчення філологічних дисциплін: активізує процеси самопізнання, саморозвитку студентів, сприяючи розвитку механізмів рефлексії; скеровує діяльність викладачів вищої школи на виявлення найважливіших потреб і проблем щодо організації процесу педагогічної взаємодії, в якій кожний має можливість виявити особистісно-значущі цілі життєдіяльності; актуалізує пошук засобів і форм адаптації, захисту й підтримки особистості; надає допомогу консультативного, інформаційного й практичного характеру; сприяє розвитку толерантних якостей студентів.

Інтеграція філологічних, педагогічних і соціокультурних знань дає можливість сформуванню в студентів знаннєвий компонент готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища. Організація виховних заходів з розвитку міжкультурної комунікації сприяє національній самоідентичності студентів, формує полікультурний світогляд і розвиває навички полікультурного виховання, що необхідні майбутнім учителям у їхній професійній діяльності.

Одержані результати доводять результативність експериментальної методики. Отже, мета досягнута, завдання виконані.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу філософської, соціологічної, психологічної, культурологічної та педагогічної літератури в дисертації з'ясовано, що *полікультурне навчальне середовище* – це конкретний соціальний простір навчального закладу, для якого характерне співіснування та взаємодія різноманітних і рівноцінних культур, комунікація представників багатьох етнічних груп, одночасне вивчення й використання різних мов, традицій, народних звичаїв тощо. Полікультурне середовище містить у собі такі підсистеми: соціально-психологічну, інформаційно-когнітивну, комунікативно-педагогічну. Соціально-психологічна формується як система взаємовідносин між суб'єктами навчального процесу. Інформаційно-когнітивна є системою гуманітарних знань (культурологічних, соціологічних, історичних, психологічних, мовних). Комунікативно-педагогічна є сферою спілкування та спільної діяльності суб'єктів середовища, які здійснюють виховний вплив один на іншого, культурно розвиваючись і взаємозбагачуючись.

На формування та функціонування такого середовища значно впливають полікультурна освіта й полікультурне виховання. Тому необхідною є підготовка майбутніх учителів до створення в школі такого культурно-освітнього середовища, котре було б підсистемою зовнішнього полікультурного суспільства й максимально сприяло б соціалізації особистості в полікультурному соціумі. Для здійснення такої місії найкращі можливості має вчитель філологічних дисциплін.

Ураховуючи виклики сучасності, до функцій педагога-словесника на нинішньому етапі розвитку полікультурного суспільства відносимо такі: сприяння позитивній етнічній ідентифікації учнів; усунення суперечності між системами та нормами виховання і навчання домінуючих націй і етнічних меншин; формування уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язки; усвідомлення важливості

культурного різноманіття для самореалізації особистості; виховання позитивного ставлення до культурних розходжень; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння.

Готовність учителя філологічних дисциплін до професійної діяльності в полікультурному освітньому середовищі визначаємо як інтеграційну якість особистості вчителя, що включає систему полікультурних і соціокультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, особистісних якостей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для навчально-виховної діяльності в школах з поліетнічним складом.

2. Визначальним чинником підготовки майбутніх учителів-філологів до роботи в класах з поліетнічним складом вважаємо формування їхньої полікультурної та соціокультурної компетентностей, з урахуванням структури яких основними *критеріями та показниками* готовності до роботи в умовах полікультурного середовища визначено такі: ціннісно-мотиваційний (усвідомлення необхідності полікультурної освіти педагога, полікультурного виховання учнів, зацікавлене ставлення до літературних творів різних національностей, усвідомлення цінності принципу гуманізму в навчанні, ціннісне ставлення до полікультурності професійного оточення, сприйняття полікультурності як чинника взаємозбагачення професійного та особистісного культурного досвіду, бажання вивчати особливості культури рідного та інших народів, прагнення одержати полікультурну освіту й сформувані власний полікультурний світогляд, бажання працювати в полікультурному середовищі та співпрацювати з колегами, які представляють інші культури.), знаннєвий (знання особливостей рідної та культури й традицій народів Криму, особливостей менталітету різних народів краю, культури поведінки відповідно до міжкультурного спілкування, усвідомлення культурної та етнічної різноманітності всіх учасників навчально-виховного процесу, знання основ принципу гуманізму, розуміння суті й особливостей полікультурного середовища та полікультурної компетентності вчителя-філолога, чинників ефективності взаємодії під час реалізації навчально-виховної діяльності в полікультурному середовищі та особливостей світосприймання і домінуючих інтересів, характерних для представників різних етносів), особистісно-поведінковий (тотожність зі своєю етнічною спільнотою, із соціокультурним простором регіону та держави, емпатія, толерантне ставлення до представників інших національностей, терпимість до людей з іншими поглядами, відсутність негативних стереотипів у сприйнятті точок зору на предмет освітньої діяльності представників інших культур, поважне ставлення до культури й традицій інших народів, концептуальне мислення, що визначає низьку соціальну дистанцію, висока самооцінка), професійно-діяльнісний (вміння міжкультурної комунікації, будувати відносини та дії в різних етноконтактних ситуаціях, дивергентність мислення, мобільність поведінки, соціальна активність, уміння розглядати соціальні явища, що вивчаються в художніх творах, з точок зору різних культур, уміння будувати міжособистісні відносини в полікультурному професійному педагогічному колективі з урахуванням культурних особливостей учасників взаємодії, організувати навчальну взаємодію в полікультурній групі учнів, розв'язувати конфліктні ситуації в міжкультурному спілкуванні, готовність забезпечити процеси порозуміння та взаємоповаги між

учнями різних національностей й створити на уроках доброзичливу атмосферу довіри, толерантності, емпатії, турботи).

Визначені показники виступили основою з'ясування рівнів сформованості готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища: низького, середнього, достатнього, високого. На констатувальному етапі було з'ясовано, що в контрольних групах 16,2% студентів мають низький рівень, 49,8% досягли середнього, 27,9% - достатнього і лише 6,1% - високого рівня готовності майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища. Такий стан справ спонукав до визначення організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх учителів-філологів до роботи в класах з поліетнічним складом.

3. Аналіз наукових досліджень і практики підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін у різних ВНЗ дозволив теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови та запропонувати модель професійної підготовки вчителів філологічних дисциплін, що забезпечують ефективність формування їхньої готовності до роботи в полікультурному середовищі:

- застосування гуманістично спрямованих педагогічних технологій у межах мультикультурного підходу до вивчення філологічних дисциплін (навчання в контексті діалогу культур; формування толерантних стосунків між студентами; гуманізація спілкування викладачів і студентів);
- інтеграція філологічних, педагогічних і соціокультурологічних знань у професійній підготовці майбутніх учителів філологічних дисциплін (поетапне формування міжкультурних знань, умінь і навичок міжкультурної взаємодії; використання наочних автентичних матеріалів для демонстрації спільного в культурах і системах виховання різних народів; урахування національної специфіки мов регіону);
- використання виховного потенціалу філологічних дисциплін у позааудиторній діяльності студентів.

4. Реалізація цих умов у професійній підготовці майбутніх учителів філологічних дисциплін дала позитивні результати, а саме: частка студентів з низьким рівнем готовності до роботи в полікультурному середовищі зменшилась на 5,8%, а середнього – на 18,5%. У той самий час збільшилась кількість студентів, які досягли достатнього (на 18,9%) і високого (на 5,4%) рівнів. Максимум розподілу студентів за рівнями змістився з середнього в контрольних групах до достатнього в експериментальних групах. Одержані числові результати були перевірені на достовірність методами математичної статистики.

Теоретичні та методичні основи здійснення полікультурної освіти й полікультурного виховання висвітлені нами в посібнику «Полікультурна компетентність учителя філологічних дисциплін». Посібник містить аналіз методологічних засад полікультурної освіти майбутніх учителів філологічних дисциплін і може бути корисним викладачам і вчителям філологічних дисциплін, студентам педагогічних спеціальностей у їхній підготовці до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища.

Результати проведеного дослідження довели, що доцільне використання народних традицій і культури народів, які проживають на території Криму в їхній історичній цілісності, сприяє вихованню в молоді толерантності, дозволяє запобігти труднощів непорозуміння в полікультурному середовищі життя та професійної діяльності.

Перспективи подальшого дослідження означеної проблеми вбачаємо в розробці структури типових і варіативних навчальних планів підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах полікультурності, науковому обґрунтуванні принципів відбору нормативних і елективних навчальних курсів, їх змісту та найбільш ефективних педагогічних технологій, вивчення впливу специфіки регіону на ефективність і якість філологічної освіти.

Список опублікованих праць автора за темою дисертації

Праці, в яких опубліковано основні наукові результати

1. Асанова Ф. Б. Полікультурна компетентність учителя філологічних дисциплін: навчально-методичний посібник / Фатма Асанова. – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. – 104 с.
2. Адабашева Ф. Б. Методика інтенсивного преподавання иностранный язык: принципы и приёмы / Ф. Б. Адабашева, Е. С. Мустафаева // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Київ – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – Випуск 17. – С.241 – 244.
3. Адабашева Ф. Б. Мовна ситуація й особливості функціонування української й кримськотатарської мов в АРК / Ф. Б. Адабашева // Культура народів Причорномор'я: Научний журнал // Зб. науч.труд. – Випуск № 156. – Симферополь: Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, 2009. – С.122 – 124.
4. Адабашева Ф. Б. Особливості підготовки майбутніх вчителів-філологів у полікультурному середовищі / Ф. Б. Адабашева// Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» // Зб. наук. пр. – Київ – Вінниця: ДОВ «Вінниця», Київ – Вінниця, 2011. – Вип. №27. – С.186-188.
5. Адабашева Ф. Б. Мотивація самостійної роботи студентів та її вплив на розвиток пізнавальної активності / Ф. Б. Адабашева //Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Збірник наукових праць. Харків, 2012. – №37. – С.279-282.
6. Адабашева Ф. Б. Проблема полікультурності та полікультурної освіти у контексті глобалізаційних процесів в Україні / Ф. Б. Адабашева // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 35 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма “Планер”, 2013. – С.143-147.
7. Асанова Ф. Б. Роль учителя філологічних дисциплін у створенні полікультурного середовища в школах Криму / Ф. Б. Адабашева // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб. наук. пр. / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма “Планер”, 2014. – Випуск 39. – С.7 -12.

8. Асанова Ф. Б. Проблема поликультурности и поликультурного образования в контексте глобализованных процессов в Украине / Асанова Ф.Б. // Acta humanistica et scientifica universitatis sangio kyotiensis (Социокультурные и филологические аспекты в образовательном и научном контексте). – Япония, Киото: «Tanaka Print», 2014. – С.48-52.

9. Асанова Ф. Б. Гуманізація навчального середовища в професійній підготовці майбутніх учителів / Корольова Н.В., Асанова Ф.Б. // Informacja naukowa I techniczna w planowaniu oraz realizacji badan I wdrozen projektow : Zbior raportov naukowych. – Warszawa: Wydawca: Sp.z.o.o. «Diamond trading tourg», 2014. – S.104-108.

Праці, що додатково відображають результати дослідження

10. Адабашева Ф. Б. Формування інформаційної культури як етап професійної підготовки майбутнього учителя-філолог / Ф. Б. Адабашева // Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Теорія і практика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції”. – Артемівськ: ННППІ УПА, 2012. – С.38-39.

11. Адабашева Ф. Б. Проблема полікультурності та полікультурної освіти у багатонаціональному середовищі / Ф. Б. Адабашева // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб.наук.пр. – Вінниця: ТОВ “Фірма “Планер”, 2012. Вип.1. – С.297- 299.

12. Адабашева Ф. Б. Інновації в процесі підготовки майбутнього вчителя-філолога / Ф. Б. Адабашева // Материалы II Международной научно-теоретической конференции «Социально-политические и культурные проблемы современности». – Симферополь: ДИАЙПИ, 2009. – С.83-84.

13. Адабашева Ф. Б. Дослідницька діяльність – важлива складова фахової компетенції майбутнього викладач / Ф. Б. Адабашева// Материалы III Международной научно-теор. конф. «Социально-политические и культурные проблемы современности». – Симферополь: ДИАЙПИ, 2010. – С.27- 31.

14. Адабашева Ф. Б. Інформаційно-комунікаційні технології у філологічній освіті / Ф. Б. Адабашева // Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю Незалежності України, жовтень 2011р., м. Львів. – Львів, 2011. – С. 52-54.

15. Адабашева Ф. Б. Языковая политика в АР Крым: проблемы и пути их решения / Ф. Б. Адабашева // Українська мова і національні меншини : студентська науково-практична конференція. – Миколаїв: МДГУ, 2008. – С.64 – 67.

16. Адабашева Ф. Б. Підготовка майбутніх вчителів-філологів у полікультурному середовищі / Адабашева Ф. Б. // Професійна освіта: проблеми і перспективи. – ІПТОАПН України: РВНЗ «КІПУ». – Симферополь: НІЦ КІПУ, 2011. – Випуск 2. – С.43-49.

17. Адабашева Ф. Б. Полікультурна освіта як складова професійної підготовки майбутніх учителів / Ф. Б. Адабашева // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: Мат-ли міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів. – Харків: Видавничий центр НТУ «ХПІ», 2014. – С.127.

Анотації

Асанова Ф. Б. Підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2014.

У дисертації з'ясовано функції педагогів-словесників на нинішньому етапі розвитку полікультурного суспільства (сприяння позитивній етнічній ідентифікації учнів; усунення суперечності між системами й нормами виховання та навчання домінуючих націй і етнічних меншин; формування уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язки; усвідомлення важливості культурного різноманіття для самореалізації особистості; виховання позитивного ставлення до культурних розходжень; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння), компоненти їхньої полікультурної компетентності (мотиваційний, ціннісний, когнітивний, особистісний, організаційно-комунікативний, дослідницький), критерії (ціннісно-мотиваційний, знаннєвий, особистісно-поведінковий і професійно-діяльнісний), показники та рівні готовності майбутніх учителів-філологів до роботи в умовах полікультурного середовища. Обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін до роботи в полікультурному середовищі (гуманізація навчального середовища ВНЗ; інтеграція філологічних, педагогічних і соціокультурологічних знань; набуття навичок виховної діяльності в полікультурному середовищі для організації полікультурного виховання учнів).

Ключові слова: етноідентифікація, національна культура, полікультурне виховання, полікультурна компетентність, полікультурне середовище, толерантність, учитель філологічних дисциплін.

Асанова Ф. Б. Подготовка будущих учителей филологических дисциплин к профессиональной деятельности в условиях поликультурной среды. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины, Винница, 2014.

В диссертации выяснены функции педагогов-словесников на нынешнем этапе развития поликультурного общества (содействие позитивной этнической идентификации учеников; устранение противоречия между системами и нормами воспитания и обучения доминирующих наций и этнических меньшинств; формирование представлений о многообразии культур и их взаимосвязях; осознание важности культурного многообразия для самореализации личности; воспитание позитивного отношения к культурным расхождениям; развитие умений и навыков взаимодействия носителей разных культур на основе толерантности и взаимопонимания), компоненты их поликультурной компетентности

(мотивационный, ценностный, когнитивный, личностный, организационно-коммуникативный, исследовательский).

Определяющим фактором подготовки будущих учителей-филологов к работе в классах с полиэтническим составом является формирование их поликультурной компетентности, с учетом компонентов которой основными *критериями и показателями* готовности к работе в условиях поликультурной среды определены такие: ценностно-мотивационный (осознание необходимости поликультурного образования педагога, поликультурного воспитания учеников, заинтересованное отношение к литературным произведениям разных национальностей, осознание ценности принципа гуманизма в обучении, ценностное отношение к поликультурности профессионального окружения, восприятие поликультурности как фактора взаимообогащения профессионального и личного культурного опыта, желания изучать особенности культуры родного и других народов, стремление получить поликультурное образование и сформировать собственное поликультурное мировоззрение, желание работать в поликультурной среде и сотрудничать с коллегами, которые представляют другие культуры); знаниевый (знание особенностей родной культуры и традиций народов Крыма, особенностей менталитета разных народов края, культуры поведения в соответствии с межкультурным общением, осознание культурного и этнического разнообразия всех участников учебно-воспитательного процесса, знание основ принципа гуманизма, понимание сути и особенностей поликультурной среды и поликультурной компетентности учителя-филолога, факторов эффективности взаимодействия при реализации учебно-воспитательной деятельности в поликультурной среде и особенностей мировосприятия и доминирующих интересов, характерных для представителей разных этносов); личностно-поведенческий (тождественность со своим этническим сообществом, с социокультурным пространством региона и государства, эмпатия, толерантное отношение к представителям других национальностей, терпимость к людям с другими взглядами, отсутствие негативных стереотипов в восприятии точек зрения на предмет образовательной деятельности представителей других культур, почтенное отношение к культуре и традициям других народов, концептуальное мышление, которое определяет низкую социальную дистанцию, высокая самооценка); профессионально-деятельностный (умение строить отношения и действия в разных этноконтактных ситуациях, дивергентность мышления, мобильность поведения, социальная активность, умение рассматривать социальные явления, которые изучаются в художественных произведениях, из точек зрения разных культур, умения строить межличностные отношения в поликультурном профессиональном педагогическом коллективе с учетом культурных особенностей участников взаимодействия, организовать учебное взаимодействие в поликультурной группе учеников, решать конфликтные ситуации в межкультурном общении, готовность обеспечить процессы понимания и взаимоуважения между учащимися разных национальностей и создать на уроках доброжелательную атмосферу доверия, толерантности, эмпатии, заботы).

Обоснованы и экспериментально проверены организационно-педагогические условия подготовки будущих учителей филологических дисциплин к работе в поликультурной среде (применение гуманистически направленных технологий в

рамках мультикультурного подхода к изучению филологических дисциплин; интеграция филологических, педагогических и социокультурологических знаний; использование воспитательного потенциала филологических дисциплин во внеаудиторной деятельности студентов).

Ключевые слова: этноидентификация, национальная культура, поликультурное воспитание, поликультурная компетентность, поликультурная среда, толерантность, учитель филологических дисциплин.

Asanova F. B. Training of future teachers philological disciplines for professional work in multicultural environment. – Manuscript.

Dissertation for the degree of pedagogical sciences' candidate in theory and methods of professional education, specialty 13.00.04 – Vinnytsya State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskiy, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsya, 2014.

In the dissertation found the function of teachers language and literature at the present stage of development of a multicultural society (promoting positive ethnic identity of students; elimination of contradictions between the systems and standards of education and training of the dominant nations and ethnic minorities, the formation of ideas about the diversity of cultures and their relationships, awareness of the importance of cultural diversity for the self-realization of person; education about positive attitudes to cultural differences; developing skills of interaction of different cultures on the basis of tolerance and mutual understanding), the components of multicultural competence (motivation, value, cognitive, personal, organizational and communicative, and research), criterias (value-motivational, educational, personal-behavioral and professionally-activity), indicators and levels of readiness of the future philologists to work in a multicultural environment. Substantiated and experimentally tested organizational and pedagogical conditions of preparation of the future teachers of philological disciplines to work in a multicultural environment (humanization of educational environment of high school; integration of philological, educational and socio-cultural knowledge; skills and educational activity in a multicultural environment for the organization of multicultural education students).

Keywords: etnoidentification, national culture, multicultural education, multicultural competence, multicultural environment, tolerance, teacher philological disciplines.